

УДК 378.14/048

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОМУ ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ

А.І.Калініченко

У статті класифіковано основні проблеми, з якими стикається викладач іноземної мови, що працює в немовному ВНЗ, на етапі навчання студентів перекладу професійно-орієнтованих текстів, вузькоспеціальної галузевої лексики. Визначено основні дидактичні принципи організації навчання перекладацької діяльності майбутнього фахівця, запропоновано конкретні методичні прийоми перекладу вузькоспеціальних англійських лексем та зворотів, узагальнено основні типи методичних та лінгвістичних помилок, що трапляються в ході перекладу. Розкрито особливості застосування когнітивної моделі для перекладу галузевої лексики, вказано на доцільність роботи зі словниками, оригінальними автентичними текстами, галузевою літературою іноземною мовою. Відзначено ефективність прийомів антонімічного перекладу, асоціограм, ілюстрацій для закріплення знань про комунікативно-логічну структуру висловлювання.

Ключові слова: переклад, майбутній фахівець, дидактичний принцип, методичний прийом, техніка перекладу, галузева лексика.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ПЕРЕВОДУ СТУДЕНТОВ НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗОВ

А.И.Калиниченко

В статье классифицированы основные проблемы, с которыми сталкивается преподаватель иностранного языка, работает в неязыковом вузе, на этапе обучения студентов перевода профессионально-ориентированных текстов, узкоспециальной отраслевой лексики. Определены основные дидактические принципы организации обучения переводческой деятельности будущего специалиста, предложены конкретные методические приемы перевода узкоспециальных английских лексем и оборотов, обобщены основные типы методических и лингвистических ошибок, встречающихся в ходе перевода. Раскрыты особенности применения когнитивной модели для перевода отраслевой лексики, указано на целесообразность работы со словарями, оригинальными аутентичными текстами, отраслевой литературой на иностранном языке. Отмечена эффективность приемов антонимического перевода, асоциограм, иллюстраций для закрепления знаний о коммуникативно-логическую структуру высказывания.

Ключевые слова: перевод, будущий специалист, дидактический принцип, методический прием, техника перевода, отраслевая лексика.

DIDACTICS TERMS OF STUDIES TO THE PROFESSIONALLY-ORIENTED TRANSLATION OF STUDENTS OF UNLANGUAGE INSTITUTIONS OF HIGHER LEARNING

A.Kalinichenko

The teacher of foreign languages, who works in non-linguistic higher educational institutions while teaching students the translation of highly technical texts, faces certain range of problems.

The aim of this article is to highlight some aspects of these problems by bringing to the fore the interconnections between the question of translation and the general issue of teaching strategies. The basic didactic principles for translation practice have been defined. The following developments are suggested: translation methods for highly technical texts, foreign lexical units and speech patterns, in particular. The article also summarizes the main types of methodological and linguistic errors that occur during translation. The features of application of cognitive model have been revealed. The necessity to work with dictionaries, original authentic texts and literature in foreign languages has been indicated.

Keywords: *future specialist, translation, highly technical texts, didactic principles, teaching strategies.*

Сучасна світова економіка не може обійтися без фахівців, які добре володіють кількома мовами. Натомість не знижується попит на перекладачів, спроможних здійснювати адекватний та якісний переклад текстів, насичених різного роду специфічною термінологією – економічною, технічною, медичною, юридичною тощо, а також адаптувати ці тексти для клієнта чи партнера з іншої країни, іншої культури.

У теперішній час вже ні в кого не може викликати сумнівів необхідність навчання студентів професійно-орієнтованому перекладу, зокрема в нелінгвістичних ВНЗ.

Володіння компетенцією професійного перекладу іншомовних текстів значно полегшує роботу в сучасному економічному просторі. Навички професійного перекладу – один з видів іншомовної компетентності, що дозволяє працювати з іноземними текстами, вміння розуміти й витягати інформацію в рамках певного напрямку професійної підготовки випускника.

Проблему вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у немовному ВНЗ розробляли чимало вітчизняних та зарубіжних науковців: І.Алексеева, М.Брандес, Е.Дафф (А. Duff), Л.Латишев, Дж. Мелон (J. L. Malone), Т.Тутиніна, М.Холідей (М. А. К. Halliday) та ін.

Ними було визначено найбільш типові проблеми у навчанні майбутніх фахівців іншомовної професійно-орієнтованої лексики [2], класифіковано основні типи перекладацьких помилок [3; 5], запропоновано конкретні перекладацькі техніки для студентів-нелінгвістів [1; 4], описано структуру навчальних занять [7].

Але ще досить недостатньо розробленим залишається питання дидактичних умов організації навчання перекладу професійних вузькоспеціальних текстів у немовних вищих навчальних закладах, формування компетентного фахівця, спроможного працювати в різних мовних і культурних контекстах.

Метою нашої статті є визначення вихідних дидактичних умов організації навчання перекладу професійних текстів іноземною мовою студентами немовних ВНЗ.

Обставиною, що утруднює діяльність з формування іншомовної компетентності, є навчання в немовному ВНЗ. Таким чином варто звернути увагу на підвищення рівня мотивації студентів до вивчення іноземної мови та інтенсифікувати цей процес за допомогою доступних викладачеві засобів.

У ході викладання дисципліни викладачеві варто розв'язати низку практичних завдань, що покликані полегшити переклад текстів, особливо вузькоспеціальних, насичених відповідною термінологією, позбавлених будь-яких елементів художності тощо. По-перше, необхідно сформувати навичку попереднього перекладацького аналізу тексту, тобто навичку здійснювати аналіз вихідного тексту й обирати залежно від цього відповідну стратегію перекладу. На цьому етапі відбувається ознайомлення з текстом, його специфікою, основними професійними термінами. Ознайомлювальне читання – це не обов'язково читання вголос, оскільки в ході читання вголос увага здебільшого концентрується на правильній вимові слів і наголошуванні. Під час самостійного читання (про себе) увага приділяється смислу, що допомагає студентові краще зрозуміти загальний зміст тексту. Подальша робота передбачає вибір різноманітних способів, засобів і прийомів перетворення мовних одиниць вихідної мови (конкретизація, генералізація, модуляція, смисловий розвиток і цілісне переосмислення, компресія, декомпресія, антонімічний переклад, описовий переклад, прийом компенсації тощо). Наприклад, використання прийомів антонімічного перекладу через заміну слова на антонім:

Військо має бути задіяне лише в крайньому випадку. Переклад: The troops shall be used only in case of emergency – цілком адекватний переклад, але можна висловитися інакше й більш влучно: The troops shall not be used except for emergency.

Ще одним завданням при роботі з текстом стає вивчення міжмовної та міжкультурної номінативної специфіки елементів та їх урахування в ході перекладу: як правило, використання інтернаціоналізмів, що

характеризується однозначністю, обумовлює досить незначну наявність таких відмінностей, і викладач може зняти цю складність на етапі попереднього перекладацького аналізу, звертаючи увагу студентів на ці відмінності в текстах.

Емфатичні засоби виразності не отримують належної уваги в ході перекладу вузькоспеціальних текстів, особливо науково-технічних, і зазвичай пояснюються викладачем в ході роботи без подальшого опрацювання. Тому їхнє включення до комплексу практичних завдань є доцільним.

У вузькоспеціальних текстах засоби вираження емпізи (синонімічні пари, подвійне заперечення, порядок слів, інтонаційне та графічне виділення) зустрічаються доволі часто. Також недостатньо уваги приділяється отриманню студентами знань про комунікативно-логічну структуру висловлювання (об'єднання й читання речень, повторення та варіювання, використання еліпсису, синонімів тощо) і способах її передавання в перекладі.

До того ж відсутність навички знаходити й бачити причинно-наслідкові зв'язки в структурі тексту може призвести до проблем у подальшій роботі з вузькоспеціальними текстами.

Спробуємо визначити дидактичні принципи та описати методичні прийоми навчання студентів немовних ВНЗ перекладу в сфері професійної комунікації.

1. Принцип науковості навчання. Перекладач професійного тексту має бути компетентним у відповідній вузькоспеціальній термінології, функціональній стилістиці фахової галузі, що передбачає використання певних кліше й фразеологізмів, типових для професійної комунікації. Тому дуже важливо використовувати перевірену часом навчальну та наукову інформацію. Використання конкретних методичних прийомів навчання професійному перекладу обумовлене насамперед характером аудиторії студентів та рівнем їхньої мовної компетентності. Здебільшого трапляється так, що більшість студентів формулюють власну думку спочатку рідною мовою не лише під час перекладання, а й для продукування власного професійно орієнтованого тексту. Гарний результат дає використання когнітивної моделі для перекладу професійно-орієнтованого тексту, що дозволяє виділити найбільш адекватний з ряду можливих у конкретній ситуації перекладних еквівалентів і тим самим сприяє більш точному передаванню інформації. Для розширення обсягу понятійної інформації в майбутніх фахівців на аудиторних заняттях з іноземної мови викладачі використовують навчальний інтернет-сайт «BBC Learning English», свій власний іншомовний досвід, методи «brainstorming» та «questionnaires», складання різноманітних графіків та схем, які слугують подвійній меті: аналізу та узагальненню отриманих знань.

Очевидно, що знання засвоюються швидше, коли вони систематизовані. Шлях пізнання прокладено через використання таблиць, асоціограм, малюнків та інших наочних засобів, цільове призначення яких – сприяти розвитку асоціативного мислення дорослих комунікантів. Наприклад, студенти-майбутні економісти отримують завдання представити у вигляді схеми значення слова Franchising, або їм пропонується вписати в дві колонки лексичні одиниці, що характеризують діяльність успішної та не дуже успішної компанії – «Company with secure future» та «Company that may collapse».

Дуже часто трапляється так, що розкриття смислової структури слова більш важливе для перекладача, аніж найповніший перелік потенційних значень. Адже при перекладі професійного тексту фахівець покликаний оперувати інформацією на рівні смислу, а не значень. У нерідній мові значення аналогічної мовної одиниці може бути інакшим.

Під час навчання професійно-орієнтованому перекладу важливу роль відіграє робота зі словниками, які містять лексичне тло багатозначних слів.

Але, трапляється, що замість справжньої багатозначності, яка сприяє встановленню концептуального (тобто такого, що супроводжує до та після) значення слів, словник може рееструвати лише гадану багатозначність іншомовного слова, що вирізняється доволі широкою семантикою. Перекладачеві доводиться в цьому випадку розв'язувати завдання ідентичного співвідношення між українськими синонімами, орієнтуючись на дані тлумачних англійських словників. У цьому випадку можуть виявитися корисними спеціалізовані британські словники серії «Oxford», «Longman Dictionary of English Language and Culture». Останнім часом з'явилося нове покоління словників «Macmillan», до комплектації яких входять диски CD-ROM, що містять розділ екстреної допомоги, де наведено зразки усної комунікації, котрі відображають особливості національно-культурного фону носіїв мови й слугують цілям демонстрації узусу стилів та реєстрів професійного спілкування [1].

Названі вище засоби навчання іноземній мові сприяють накопиченню й розширенню вокабулярію студентів, зокрема професійного, рівнозначно й розширенню їхніх уявлень про означувані предмети та явища фахової дійсності. Чимало дослідників проблеми професійного перекладу акцентують на тому, що ефективність розвитку професійного мислення студента багато в чому визначається засвоєнням ним соціокультурної семантики смислових одиниць [1; 6-8].

2. Принцип свідомості й активності студентів у навчанні. Варто намагатись на кожному занятті здійснювати хоча б нетривале «занурення» у професійний дискурс: за допомогою різних засобів –

відеоматеріалів, текстів конференцій чи розіграних у форматі дидактичної гри процедур укладання ділових угод або виробничих ситуацій тощо. Мета такого занурення – встановлення й осмислення широкого кола фахових понять, що отримують різне трактування в рідній і в цільовій іноземній мові, формування навичок володіння «професійним вокабулярієм»[7]. Тому надзвичайно важливим нам видається опертя на принцип свідомості у навчанні, що забезпечує ґрунтовне знання студентами різних вузькоспеціальних понять та явищ, глибоке осягнення суто когнітивної інформації, поєднання професійних знань перекладача й профільного фахівця з поступовим розвитком умінь самостійно користуватися лінгвістичними й фаховими знаннями на практиці.

Навички оперування «професійним вокабулярієм» формуються при вивченні лексичного матеріалу, представленого у вигляді текстової інформації професійної спрямованості, до якої методично доцільним буде додати декілька лексичних вправ: відповіді на питання, вправи на дефініцію, доповнення речень відповідними за змістом словами й словосполученнями, вправи на зіставлення й под. Наведемо в якості прикладу декілька вправ на формування «професійного вокабулярію» студентів економічного ВНЗ.

Завдання 1. Дайте відповідь на питання по тексту:

1. What is an economic system?
2. What does a standard of living depend on?
3. What is a planned economy?

Завдання 2. Знайдіть українські еквіваленти до англійських слів і зворотів.

1. each factory is set a production target to meet
2. to divertre sources to where verit wants
3. new idea srarely come for ward.

Завдання 3. Доберіть синоніми до виділених курсивом слів.

1. *Obsolete products*; it can ensure that; it can be very in efficient.
2. There is no in centive for individuals to work har dinplanned economies.
3. It led to many nations a bandoning planned economie soverrecent years.

Працюючи з «професійним вокабулярієм» у форматі конкретних лексичних вправ, студенти мають змогу запам'ятати зоровий та звуковий образ лексичних одиниць професійного іншомовного контексту, а також сформувати навички їхнього перекладу на українську.

3. Надзвичайно важливим виявляється принцип наочності в навчанні професійно-орієнтованої іншомовної лексики. Адже без яскравих прикладів важко запам'ятати особливості перекладу вузькоспеціальної термінології. Скажімо, у технічному ВНЗ студентам можна запропонувати два варіанти перекладу технічної інформації в інструкції до приладу, звернувши увагу на ті фактори, які власне й моделюють адекватність перекладу, забезпечують його логічність:

- вихідний текст: Please not et hearrow for direction of rotation on the fan Scroll;

- буквальный переклад: Будь ласка, зверніть увагу на стрілку на «равлику» вентилятора, що вказує напрям руху;

- стилістично адекватний переклад: Напря́м руху обертанн́я має співпа́дати зі стрілко́ю на корпусі вентилятора.

4. Опертя на дидактичні принципи доступності й систематичності навчання в ході формування умінь перекладу професійної іншомовної лексики може бути забезпечено завдяки використанню таких методичних прийомів.

а) накопичення мовного матеріалу галузевої лексики: наприклад, при перекладі тексту трудових договорів пропонуємо такі варіанти

Employment Agreement – трудовий договір,

Contract for Employment – трудовий договір /контракт,

Employment Nondisclosure Agreement – договір про нерозголошення службової інформації,

Employment Agreement Synopsis – основні положення трудового договору.

Студенти також можуть дібрати зразки документів із заданої теми, при цьому важливо відібрати автентичні тексти, складені носіями англійської мови, що містять найбільш типові формулювання, мовні кліше, притаманні аналізованому типу текстів.

б) виокремлення й закріплення найбільш типових мовних моделей, що використовуються в текстах певної тематики:

Скажімо, студенти-економісти чи майбутні юристи можуть попрацювати з варіантами перекладу типової для ділового мовлення фрази «Сторони уклали цей договір про нижченаведене...»:

The Parties have concluded the present Contacton the following:...

The Parties have concluded the following Contact...

The Parties have agreedas follows.../ The Parties agreeas follows

The Parties here by agree as follows...

The Parties have agreed that...

The Parties have concluded the present Contract to the following terms and conditions...

The Parties recite that...

До широко відомих та застосовуваних на заняттях у ВНЗ вправ на закріплення навчального матеріалу можна додати переклад англійською текстового фрагменту, адаптованого з реального документа українською, що з нього тимчасово можна виключити (пропустити на першому етапі перекладу) деякі підрядні речення й звороти, що ускладнюють структуру тексту, – для полегшення сприйняття основного смислу оригіналу студентами.

в) добір українських синонімів до лексичної одиниці, що підлягає перекладу, допомагає студентам зрозуміти її контекстуальне значення й націлює на формування навичок перевірки адекватності перекладу. Наприклад, «відпочинок» у значенні «відпустка» може бути перекладено і як *leave from work*, або *vacation*, або *rest*. При чому більш адекватним буде саме другий термін, а останній варіант перекладу може бути неприпустимий взагалі для текстів економічного чи юридичного характеру.

На основі викладеного вище можемо дійти висновку, що розвиток у студентів умінь перекладати вузькопрофільну галузеву літературу зі свого майбутнього фаху та черпати з неї професійно значущу інформацію становить собою чільне завдання в програмі курсу іноземної мови в немовному ВНЗ. Можливість самому читати оригінальні тексти зі спеціальності викликає значний інтерес у студентів, які наочно переконуються в необхідності використання іноземної, зокрема найбільш поширеної – англійської – мови в майбутньому й теперішньому – для побудови успішної професійної кар'єри.

Література

1. Богатырева М.А. Современные подходы к обучению переводу применительно к неязыковому вузу / М.А. Богатырева // Труд и социальные отношения. – №7. – 2001. – С.28-33 : [Електронний ресурс] / Режим доступу :http://id.atiso.ru/files/journal_07_2011.pdf (назва з екрану)
2. Брандес М.П. Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков): Учебное пособие. – Изд. 3-е, стереотип. / М. П. Брандес, В. И. Провоторов. – М. : НВИ: ТЕЗАУРУС, 2001 [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://samlib.ru/w/wagarow_a_s/tr5analysis.shtml
3. Комиссаров В.Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В.Н. комиссаров – М. : Рема, 1997. – 153 с.
4. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. / І.В. Корунець -Вінниця. «Нова Книга», 2003 – 448 с.
5. Латышев Л.К. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе: Учебно-методическое пособие. – 2-е изд., стереотип. / Л. К. Латышев, В. И. Провоторов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 136 с.
6. Сысоева Ю.Ю. Английский язык: учебная программа для 2-3 курсов ВПО / Ю.Ю. Сысоева. – Княгинино: НГИЭИ, 2013. – 180 с.
7. Imperial College London Translation Memories Survey, 2006. – P. 26. URL: <http://www.slideshare.net/elinalag/icl-translation-memories-survey-2006>